

ՀԱՄԱՌՈՑ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ՔՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՈՆԱՅՈՑՅԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՒԱՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայց. Եկեղեցւոյ Տօնացոյցը վերջին անգամ փոփոխութիւն կրած է կամ, այլ խօսքով, իր ներկայ ձևը ստացած է աւելի քան երկու դարեր առաջ, Սիմէոն Երևանցի (1763-80) կաթողիկոսի օրով: Կաթողիկ եկեղեցին քսանամեակ մը առաջ, վատիկանի Բ. Ժողովին մէջ մեծ փոփոխութիւններու ենթարկեց իր Տօնացոյցը: Օրուան Պօղոս Զ. Սրբազան Պապին թելադրանքով, կարգ մը սրբոց տօներ յապառեցան և նորեր եկան դրաւելու իրենց տեղը: Տօներէն ոմանք ալ կրեցին թուականի փոփոխութիւն: Եւ Օրթոտոք եկեղեցւոյ Տօնացոյցը անփոփոխ կը մնայ Միջին Դարերէն, մէկ քանի գէպքերու յետագայ դարերուն ներմուծուած յիշատակութիւնները նկատի չառած:

Մեր այս աշխատութեամբ նկատողութեան պիտի առնենք միայն, մերինն կողքին, Քրիստոնէական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ երկու մեծ թւերուն՝ Հռոմէական կաթողիկ և Բիւզանդական (Յունադասն) — Օրթոտոք եկեղեցիներու Տօնացոյցերը: Այնուհանդերձ, աւելորդ չենք համարեր անցողակի կերպով, նախ քան մեր բուն նիւթին մէջ մտնելը, քանի մը խօսք ընել Բողոքական և միջի դասնակից Ղպտի եկեղեցիներու տօնակարգի մասին: Եւ Արևելեան կաթողիկ եկեղեցիները — Յայն, Հայ, Ղպտի, Ասորի Հռովմէական — պահելով հանդերձ իրենց ազգային սուրբերու տօները, իրենց Տօնացոյցէն ներս պարտադրաբար ընկալած են կաթողիկ եկեղեցւոյ սուրբերու և կարգ մը ուրիշ տօներ, մինչ Արևելեան Միաբնակ եկեղեցիներ, մասնաւոր Ասորականն ու Եթովպականը, շատ զանաւելի տարբերութեամբ — քանի մը ազգային սուրբերու յիշատակութիւն — կը բաժնան Օրթոտոք եկեղեցւոյ Տօնացոյցը, մասնաւորաբար տօնախմբութեանց թուականներու պարագային:

Բողոքական եկեղեցիները (բառը կը գրենք յոգնակի: Այնքան չափ թիւը նորարոյս ու անդլուխ այդ «Եկեղեցի»-ներուն) կը հետեին շատ պարզ Տօնացոյցի մը, ուրկէ դուրս հանուած են սուրբերու, Աստուածածնայ, Խաչի և նոյնիսկ կարգ մը տէրուական տօներ, ինչպիսին են Անուանակոչութիւնը, Մկրտութիւնը կամ Աստուածայայտնութիւնը և ի Տաճար քառասներեայ գալուստը (Տեսնենք առաջ): Չունին նաև Մեռելոց յիշատակին նուիրուած օր կամ օրեր, որովհետև չունին նշնեցեալներու հոգիներուն համար կատարուած աղօթք կամ պաշտամունք: Այս բոլորէն ետք, ինչ կը մնայ իրենց Տօնացոյցին մէջ: Մտաի վրայ համբաւելիք տօներ — Ծնունդ, Կաղանք (որ կրօնական տօն մը չէ), Ծաղկազարդ, Առաքելութեան երկրորդ կէտը, Զատիկ, Համբարձում և Հոգեգալուստ: Ոմանք կ'աւելցնեն նաև Գալստեան Կիրակիներու շարքը՝ Ս. Ծնունդը կանխող չորս Կիրակիներուն (Period of Advent), զորս Կաթողիկները կը յիշատակեն: Ամերիկացիներ ունին ԵՃնօրնակաւութեան Օրքը — Thanksgiving Day — Նոյեմբերի վերջին Հինգշաբթի օրը, ինչ որ վերջերս տեղ գտաւ նաև Լուսեարական եկեղեցւոյ մէջ: Բացառութիւն կը կողմէ Անկիլքան եկեղեցին, որու Տօնացոյցին մէջ տեղ գրաւած են կարգ մը կարեւոր սուրբերու և նոյնիսկ ... Աստուածածնայ մէկ-երկու տօներ, որոնք, ուելորդ է ըսել, կը կատարուին առանց արժանաւայել տօնախմբութեան: Ունին նաև, Հոգեգալուստեան յաջորդող Կիրակին, Հռովմէական եկեղեցւոյ նման, «Ամենաուրբ երրորդու թեան» տօնը, որուն վրային կը հաշուեն տարուան մնացեալ (մօտ կէսին) Կիրակիները, մինչև Adventի առաջին Կիրակին (Կաթողիկներ նոյն այդ երկար միջոցը կը հաշուէին Հոգեգալուստեան վրայով):

Դեկտեմբերի 25ին, տարուան առաջին օրը կը յիշատակեն մեր Տիրոջ Անուանակոչութեան տօնը կամ Ս. Ծննդեան Ութօրէքը, որ կրօնական և կարեւոր տօն մըն է, մինչ մեր Եկեղեցին տակաւին Ս. Ծննդեան պահէ կը պահէ: Այս երեւոյթը իր անդրադարձը ունեցած է նաեւ մեր ընտանեկան ու համայնքային կեանքին վրայ: Այսպէս, մինչ օտարներ խորտկանքով, գինարբուքով ու կայթառօնեղով կը դժուարեն Նոր Տարին, մեր ժողովուրդը, անմասն չմնալու համար տօնական մթնոլորտէն, սովորութիւնն է ունեցած պատրաստելու պահնցողութեան պոյժանները լրացնող ուտելիքներ և անուշիղէշներ: (Տեղը չէ հոս խօսիլ տարագրութենէն տագին մեր բարքերուն կրած չրջափոխութենէն — խաթարումէն —, քրով կը նոյնանան մեր և օտարներու կերպերը՝ Ամանորը գիմարեալով): Ինչպէս ըսինք, Ղպտական Նոր Տարին կը սկսի Սեպտեմբերին (11ին — Նոր Տոմարով —, 12ին՝ Նահանջ Տարիները կանխող տարիներուն): Ուստի Յունուար 1ի գիմարց Ամանոր բառը չէ նշանակուած իրենց Օրացոյցին մէջ: Վատիկանի Բ. Ժողովի որոշումով, «Անուանակոչութիւն» բառն ալ արուեստաւ կառնուց Օրացոյցի առաջին օրուան թերթին վրայէն և անդը եկաւ գրուած Maria madre de Dio (Մարիամ մայր Աստուծոյ) յիշատակութիւնը: Ատկէ զատ, այդ օրը 1967էն տագին կոչուեցաւ «Երազագութեան Օր» և հրահանգուեցաւ աշխարհի բոլորեղան տարածքին վրայ գտնուող իրենց եկեղեցիներուն մէջ աշխարհի խաղաղութեան ի նպաստ ազօթք ծառայելու: որն ընթացքին ընթեռնուն Սրբազան Պապին այդ առթիւ հրապարակած կոչը: Յիշեալ կոչը, Անգլիէն լեզուով, քանի մը տարիներէ ի վեր լոյս կը տեսնէ նաեւ «Սիոն»ի մէջ: Լատիններ տակաւին Հոգեգալուստեան շարականի երգեցողութիւն կը կատարեն Ամանորին, Ս. Հոգիին շնորհները հայցելով Նոր Տարուան սեմին: Օրթոտոք եկեղեցին տարուան առաջին օրը կը տօնէ նաեւ յիշատակը Ս. Բարսղի՝ Կեսարացի մեծանշանկ Հայրապետին, որուն անուով Յոյներ վանք ալ ունին երուսաղէմի

մէջ, և որուն մասունքով դիշերային թափօր կը դառնան Ս. Թարութեան Տաճարէն ներս: Մենք Ս. Բարսղը կը յիշատակենք Ծննդեան պահնց Շարաթ օրը, այսինքն 30 Դեկտ. — 4 Յունուարի միջև: Իսկ երբ այդ 6 օրերու ընթացքին Շարաթ օր մը չգտնուի, տօնը կ'երթայ յառաջ՝ Դեկտ. 22ի Շր. օրը: Ինչպէս կը տեսնենք, Ամանորը Շարաթ եկած տարիներուն, զայն կը տօնենք Յունուար հետ միասին: Բայց մեր մօտ յաճախողէպ երեւոյթ է քանի մը սուրբերու միաժամանակ տօնախմբութիւնը: (Պատճառը այն է որ մինչ այլ Եկեղեցիներ տարւոյն բաւոր օրերն ալ տրամադրած են սուրբերու յիշատակութեան, մեր մօտ հազիւ 120 օրեր յաղակուած են այդ նպատակին, քանի որ Կիրակի օրերուն՝ իբրեւ Տէրունական օրեր, և Զօրեջշարթի և Ուրբաթ օրերուն՝ իբրեւ պահոց օրեր, սուրբերու յիշատակ չենք կատարել մենք: Ձենք կատարի զայդ նմանապէս Մեծ Պահոց ընթացքին — բացի Շր. օրերէ — Յիմնաց եօթ եօթնեակներու շրջանին, ինչպէս նաեւ կարգ մը մեծ տօներ կանխող շարաթապահներուն և տօնի յաջորդ օրերու — Ծննդեան 8, Հոգեգալուստեան 7, Վարդապետի 3, Վերափոխման 9 և Վերացման ինչի 7 օրերուն —, ու նաեւ Տիրամօր այլ տօններուն): Ուստի, Ս. Բարսղի շարապետի հետ կը յիշատակենք նաեւ իր եղբորս՝ Գրիգոր Նիւսեյիսի (Նազիանզացի կոչուածը՝ Լատինաց կոչմէ: Անոնք երկուքին ալ յիշատակը միասին կը տօնախմբեն տարւոյն երկրորդ օրը): Յոյնք զայն կը յիշատակեն Յունուար 10/23ին: (Երկրորդ թուականը ցոյց կու տայ օրը, ուր կը կատարուի տօնը ըստ Հին Տոմարի Ս. Երկրի մէջ): Երկու եղբայրներուն հետ կը յիշատակենք նաեւ 'Եղիսեսոս'՝ Հովնա Հայրապետը և աբբա Սիւրմը՝ Վսուրից Ասուրոյ: Առաջինը Հոգիմայ Աթոռին մեծ գահակալներէն է, որուն յիշատակը Լատինք կը կատարեն Նոր Տարւոյ նախօրեակին (առկէ՝ օտարներու կոչմէ Sylvester day կոչումը Դեկտ. 31ին), իսկ Յոյնք՝ վաղորդայնին, երբ կը տօնին Աստուծաւ յայտնութեան տօնի չորեքօրեայ պահնցողութեան: Երկրորդը Ասորի Եկեղեցւոյ

փսրօն սուրբն է, որուն մեծաշուքի Ազգաբազմի, թարգմանուած Հայերէնի, լայն տարածում գտած է նաեւ մեր մէջ: Անոր յիշատակի օրը Յունաց մօտ Յուն-28/փետր. 10ն է, իսկ Լատինաց մօտ՝ 9 Յունիսը: — Ս. Աթոռէն ներս Ամանորի առթիւ Ս. Պատարագ կը մատուցուի թէ՛ Մայր Տաճարին և թէ վանքի շրջափակէն ներս գտնուող Ս. Հրեշտակապետաց վանքի եկեղեցւոյ մէջ: Առաջինին մէջ, պատարագիչը կ'ըլլայ ժամօրհնողը ~ որ ընդհանրապէս Միաբանութեանս երէց վարդապետներէն մին կ'ըլլայ —, իսկ երկրորդին՝ նոյն վանքի Տեսուչը: Ինչպէս որ Մայր Տաճարի Պատարագէն ետք շաբաթական երգեցողութեամբ Միաբանութիւն և ժողովուրդ կը բարձրանան Պատարագարան, ուր փոխադարձ շնորհակալական արտայայտութիւններէ ետք Ս. Աթոռոյ Դահլիճը նորինը կը բաժնէ ներկայիս բուն, այնպէս ալ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ Պատարագէն ետք, Բալվալի կողումով ծանօթ ընդ Սաղմոսի հայեր ալ — որոնց և՛ արհեստները կը մատակարարուին (թէն ք-աղաղացիներու Ս. Պսակի Խորհուրդն ալ զրեթէ միտ աեղի կ'ոչնենայ հոն) յիշեալ եկեղեցւոյ մէջ — կը բարձրանան վանսաց Տեսչարանը, ուր կը կատարուի շնորհակարութիւն և պատաշարութիւն: Ի վերջ բանիս, ըսինք թէ Նոր Տարւոյ օրը Հայրապետական Մաղթանք կատարելու սովորութիւնը մուտք չէ գտած Հայ երեսօնակէն ներս: Աւելորդ էլ ըլլայ ըսել թէ կողմնող մինք հոս կը տօնենք և՛ Յունուարին (Ն. Տ.):

ԾՆՈՒՆԻ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱՄԻԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ. — Քրիստոնէական եկեղեցւոյ իրկորդ մեծագոյն տօնը և անշարժ անհրաժեշտ մեծագոյն մեր եկեղեցին կը տանդիսաւորէ առաւել չքեղութեամբ, անոր կցելով մեր Տիրոջ Մկրտութեան յիշատակը, որ մեր՝ ինչպէս նաեւ այլ եկեղեցիներու Տօնացոյցին մէջ կը յիշատակուի Աստուածայայտութիւն (Theophany կամ Epiphany) անուամբ: Ըսինք թէ երկուքը միասին առնալով Քրիստոնէական եկեղեցւոյ հասկանալի սովորութիւնն է եղած: Ս. Տեղեաց մէջ տօնին բուն օրէն (19 Յուն.) աւելի, կարծէք նախօրը՝ ձրապալոյցի օրն է, որ

կը փայլի իր հանդիսութիւններով: Կէսօրէ առտը, Սրբազան Պատարագ, ի դուռն Միաբանութեան և երկուս արհեստը առաջնորդութեամբ, հանդիսիւ կը մեկնի Ս. Ծննդեան քաղաքը — Ռեթգահէմ, ճամբոս ընթացքին արժանանալով զանազան պատիւներու: Յունուարի 18ը տարուան այն օրն է, զոր ամբողջ Ս. Երկրի հայութիւնը, տարուան ընթացքին օրերէն աւելի, կը բաղձայ որ ճաննայ պայծառ երկինք ու գաղջ արև: Տարիներ եղած են, ուր տնտեսը, փոթորիկը և միշտ իսկ ձիւնը բաւական բան զեղած են տօնական մթնոլորտին առթած խանգարումներէն: Նոր կարգադրութեամբ մը, տօնին հանդիսաւոր Պատարագն ալ, Ս. Այրին մէջ մատուցուած, փոխադրուած ձրապալոյցի երկնայեան: Երեսօնակէմ միացողներուն համար ալ կարգադրութիւն եղած է, որ ձրապալոյցի Պատարագ մատուցուի Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Բացառիկ այս կարգադրութիւնը, որով մեր Տիրոջ Ծննդեան և Յարութեան վայրերը միաժամանակ դրուած կ'ըլլան մեր արաւադութեան հնութիւն ունի միայն: Նախապէս Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուէր ձրապալոյցի Պատարագը: Հոս կ'արժէ յիշել թէ Ս. Ծննդեան Տաճարին մէջ կատարուած գիշերային արարողութիւնները, արշալոյսին հաղթ վերջնացող, իրենց տեղութեամբ կը գերազանցեն Յունացն ու Լատինացը: Այսպէս, մինչ Յունաց արարողութիւնները վերջ կը գտնեն փշերային մեծ թոփօրին յաջորդող Ս. Պատարագով, ժամը 3-4ի միջոցին, Լատինաց հանդիսութեան պաշտօնական մասը կ'աւարտի ժամը 9 չեղած, երբ իրենց Պատարագը, կէս-գիշերային Պատարագ Տաճարին կից՝ իրենց Ս. Կատարինէի եկեղեցւոյ մէջ մատուցանելէ ետք, թոփօրով Ս. Մասը կ'իջեցնէ մանուկ Յիսուսի տրանսիկը, որ 18 օր ճաննալէ ետք, Յունուարի 6ին, Յայտնութեան տօնին, Ս. Տեղեաց պահպան Ձրապալոյցի արարողութեան կրեթոթիւն (Մեծաւոր) ձեռամբ, մեծահանգստեան թափօրով կը վերադարձուի իրենց եկեղեցին:

Գալով Յայնուրեան կամ Մկրտումեան տունին, քրիստոնեայ համայնքներէն առ մանք — Յոյն, Ղաթի, Հապէշ — զոյն կը հանդիսաւորեն իր պատմական վայրէն վրայ՝ Յորդանան գետի եզրքը, որուն մօտը ունին իրենց մատուռները: 1967ի պատերազմէն ետք, քաղաքական պատճառներով խափանուած — գետը սահման է ընդմէջ Յորդանանի թաղաւարութեան եւ Իսրայէլի իշխանութեան տակ գտնուող հողամասերուն — այդ սովորութիւնը վերահաստատուեցաւ երկու տարիներ առաջ, Յունաց նոր Պատրիարքին ջանքերով: Բաց աստի, Յոյնք Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս եւ երկօրեայ հանդիսութիւններով կը պանծացնեն մեծ այդ տունը, առաջին օրը թափօրով, իսկ տունին օրը՝ առաւտեան ճորտափռածով, Ճորձինէքձով եւ Ս Գերեզմանին վրայ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագով: Երբ կը խօսինք ճորտափռածով մուտքի մասին, պէտք էէ մօտանն ընել թէ մինչ Լատիններ, մեզի նման, ունին այդ առթիւ երգուելիք շարական մը — թէն ճիշդ էէ քառին քորածութիւնը երբ հորցը կը վերաբերի Արեւմտեան Եկեղեցիներու երգեցողութեան — որ ընդհանրապէս Տիրոջ ուղղուած գոհարանական աղօթք մըն է (ղաղք կ'երգեն նաև տարիմուսի երեկոյեան), Յոյնք չունին մօտեւոր շարական մը եւ մուտքը կը կատարեն օրուան տունին յատուկ շարականին երգեցողութեամբ: Տորօրինակ թուի թերեւ, սր Լատիններ փոխան հանդիսաւորելու տանը Յորդանան գետի մօտ — ուր սակայն անպատճառ հանդիսութիւն մը կը կատարեն Հոկտ.ի վերջին եւ. օրը — զոյն կը կատարեն Բեթղեմէմի մէջ, ուր նախորդ օր, 5 Յունուարի առաւտուն, հանդիսաւոր ունաք կը դործէ Յրանչիակեանց կիսաթուր: Ու յաջորդ օր, երբ կը փափուի Եթովպի Եկեղեցւոյ Մննդեան ազնիւր շարքը, կը սկսին տանախմբութիւնները Արեւելեան Եկեղեցիներուն, որոնք հոս Ս. Մնննդը կը տանեն 7 Յունուարին: Յայնուրեան տունը կաթոլիկ եկեղեցւոյ, բացի կիրակի օրերէն, տարեկան 4 հրաւիրուած ազնիւր մէկն է — Վատիկանի Ժողովը անոնց թիւը իջեցուց չորսի,

մնացեալ երեքը ըլլալով մեր Տիրոջ Ս. Մնննդն եւ Համբարձումը եւ Տիրամօր Վերափոխումը: Ուշագրաւ է որ Լատինք չունին — Ճորձինէքձի տարադուներ կը կատարեն զոյն: Յայնուրեան յաջորդող առաջին կիրակին Լատինաց Տանացոյցք կը նշէ իբրեւ Ճիզասկ Քրիստոսի Մկրտութեան, իսկ երկրորդ կիրակին՝ Ճիզասկ կանոնի հետեան մը ջանացած կնք մատուած ունենալու Յորդանանու եզրքը: Սակայն այդ պարագային դժուարութիւն պիտի ծագէր Քրիստոսի Մննդեան եւ Մկրտութեան իբրեւ միջանկիւն հոռւ վայրերով մէջ միտածման հանդիսութիւն կատարելու: Հաւանաբար այդ ալ մէկն է պատճառներէն, որոնք դուռ բացին երկու տաներու թուականներու անջատումին՝ տարբեր եկեղեցիներու մօտ: Ճորձինէքձը մենք հանդիսաւորապէս կը կատարենք Ս. Մննդեան Տաճարին մէջ, գիշերային զոյգ Պատարագներուն ընդմէջ, ու նաև յերեսաղէմ, առաւտեան միջնադին՝ Ս. Յակոբեանի Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Հրեշտակապետաց Վանուց Տեսչին կողմէ մատուցուած Ս. Պատարագի աւարին: Տեղացի դպիրներ կը կատարեն այդ եւ նախորդ օրուան երգեցողութիւնները, Ժառանգաւոր սաներ Բեթղեմէմ գտնուելուն: Դիտելի է նաև որ մինչ Յունաց եւ Լատինաց Միաբանութիւնները տունին օրը — վերջիններու մէկուսմը ինչպէս վերադարձը կը կատարուի կէսօրէ ետք — անձայն անշուշտ կը վերադառնան Երեսաղէմ, մեր վերադարձը կը կատարուի զանգահարութեամբ եւ Միաբանութեան ու Ժողովուրդին ճիշտութեամբ մեծ շարականի երգեցողութեամբ Պատրիարքարանի դահլիճը բարձրացումով:

Յաջորդ օրը, 7/20 Յունուար, յատկացում է մեռելոց յիշատակին, եւ Աւագ Թարգմանին է իրաւունքը պատարագելու Աւագ Սեղանին վրայ, օրմէ ետք օտարք Պատրիարքարան կողմէ շնորհաւորութեան: Յոյնք այդ օր Յովն. կարապետի յիշատակով կը փակեն առնական ջրջանը:

(Շար. 1)

Գ. Ճ.